

TPQ GENEL YAYIN YÖNETMENİ DİBA NİGAR GÖKSEL İLE SÖYLEŞİ *

Okurlarımıza kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz – kariyerinizdeki önemli dönüm noktaları neler?

Koç Üniversitesinin Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olduğumda ne yapacağıma dair hiçbir fikrim yoktu. Washington’da tecrübem olursa bu bana artı değer katar diye düşündüm. Tesadüf eseri Azerbaycan Büyükelçiliği’nde bir pozisyon açıldığını öğrendim, mülakata gittim ve işe alındım. Orada geçirdiğim iki buçuk sene hayatıma yön veren ilk iş tecrübem oldu. Uluslararası İlişkiler okurken öğrendiğim teorik bilgilerden çok farklı bir siyasi dünyaya tanık oldum. 1998 yılıydı. Bakü-Ceyhan boru hattının müzakereleri sürüyordu. Bir taraftan da ABD kongresinde lobi savaşları vardı. Bunları takip etme fırsatım oldu, vizyoner insanlar tanıdım. Ardından kısa bir süre TÜSİAD’ın Washington’daki ofisinde çalıştım. Aynı dönemde TESEV (Türkiye Sosyal ve Ekonomik Etüdler Vakfı) yöneticileri, “Türkiye’ye dönüp bizimle çalışmak ister misiniz?” dediler. Böyle tesadüflerle şekillendi kariyerimin ilk dönemleri. TESEV’de iki sene çalıştım. Orada Türkiye’nin siyasi dinamiklerini iyi bilen, deneyimli insanlarla temasta bulunarak kendimi geliştirme fırsatım oldu.

TESEV’de hangi görevdediniz?

Proje yöneticisiydim. Yolsuzluk üzerine Dünya Bankası destekli bir projemiz vardı – kamuoyu yoklamaları, farkındalık yaratmaya yönelik çalışmalar içeriyordu. Bir taraftan da, Kafkasya merakım devam ettiği için bölge ile ilgili bazı projeler yapmaya başladık. Hem Türkiye-Ermenistan, hem Türkiye’nin daha genel olarak Kafkasya’daki rolü üzerine çalışmalarımız oldu. Oradan ise ARI Hareketi’ne geçtim.

ARI’nın hangi dönemine denk geliyor sizin çalıştığınız dönem?

ARI 1994’te kuruldu. 1997’ye kadar ANAP’la işbirliği vardı. Bu tarihte bu partiden bağımsızlaştı. Benim katıldığım 2002 senesi belki de ARI’nın uluslararası açıdan en kuvvetli zamanıydı. Uluslararası İlişkiler Koordinatörü oldum. Türkiye-Avrupa Birliği, Türkiye-Amerika, Türkiye-İsrail ilişkileri ve Türkiye’nin komşu bölgeleri ile olan münasebetleri gibi birçok alanda proje yaptık, konferanslar düzenledik, gençlere eğitim verdik ve yurtdışında liderlik programlarına yolladık. Çalışmalarımız hep bilgiye dayalı siyaset yapılmasına yönelikti.

* Bu söyleşi 2013 yılında TPQ yazı işleri sorumlusu Erkut Emcioğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Siyasilere yönelik çalışmalar mı bunlar, yoksa daha ziyade topluma yönelik mi?

Dolaylı olarak siyaseti etkilemeye yönelik çalışmalar diyebiliriz. Tartışma ve diyalog ortamları yaratıp fikir üretimi sağlama amacına yönelik. ARI, katılımcı demokrasi vizyonuna sahip, daha bilinçli ve daha aktif bir gençlik ideali için çabalayan bir kurumdu.

ARI size ne kattı?

ARI yönetimi, bünyesindeki gençlere çok yetki verdi. Kısa sürede profesyonel anlamda çok hızlı gelişme imkanımız oldu. Ayrıca, yurtiçi ve yurtdışı ilişki ağları çok kuvvetli olan bir kurumdu. ARI'dan birçok arkadaşım bugün Türkiye'de sivil toplum ve siyaset alanında birçok farklı kurumda faal ve ön planda.

Turkish Policy Quarterly dergisini de ARI'da 2002 yılında başlattık. O tarihten bu yana, dergiyi geliştirmeye yoğun olarak odaklandım. 2004'te ARI'daki tam zamanlı işimden ayrıldım. Berlin merkezli European Stability Initiative (ESI) adlı düşünce kuruluşunun İstanbul ofisinde çalışmaya başladım. Bir yandan da genel yayın yönetmeni olarak derginin içeriğini şekillendirmeye devam ettim. 2007 senesinde Turkish Policy Quarterly'nin ARI çatısından ayrılması ile beraber, giderek daha yoğun bir ölçüde kendimi dergiye adadım.

Turkish Policy Quarterly (TPQ) dergisini okuyucularımıza tanıtabilir misiniz?

TPQ, üç ayda bir İngilizce olarak basılan ve uluslararası ilişkiler, demokratikleşme ve insan hakları, güvenlik, ekonomi, enerji gibi farklı alanları kapsayan bir yayındır. Farklı ülkelerden ve değişik perspektiflerden makaleler ve söyleşiler dahil eden bir yapımız var. Karar alıcılar, sivil toplum, iş, medya ve akademi dünyalarından görüşler dahil ediyoruz. Hedefimiz, Türkiye ve komşu bölgelerindeki gelişmeler üzerine farklı görüşleri dengeli ve yapıcı bir şekilde dünya kamuoyu ile paylaşmak ve eleştirel düşüncüyü teşvik etmek. Dergimizin finansmanının yaklaşık yüzde 80'i çeşitli özel sektör kuruluşlarının reklamlarından. Bağımsızlığımıza son derece büyük önem veriyoruz. 11 yıldır bu çizgimizden, yani çoksesli bir platform sağlama hedefimizden sapmadık. Türkiye'de medyanın yaşadığı zorluklar ve toplumsal, siyasi kutuplaşmalar ışığında bu duruşumuzun önemi iyice arttı.

ESI'de yaptığınız kadın temalı çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

2007'de ESI "İkinci Kadın Devrimi: Feminizm, İslam ve Türkiye Demokrasisinin Olgunlaşması" adlı bir rapor yayınladı. Bu rapor için birkaç yıl saha çalışmalarında bulundum. Diyarbakır, Van, Kayseri, İstanbul-Kadıköy gibi birçok farklı yerleşim biriminde kadın-erkek eşitsizliğinin temelinde yatan ekonomik ve toplumsal dinamikleri inceledik.

Bu çalışma neden ve niçin yapıldı?

O sıralar Avrupa’da; Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesine sıcak bakmayan kesimler, Türkiye’deki kadınların eşitsizlik durumunu sıklıkla ileri sürüyordu. Türkiye’nin “Avrupalı” olup olmadığı sorusunun dile getirildiği tartışmalarda cevap kadına yaklaşım üzerinden veriliyordu. Biz de Türkiye’de gözlemlenen trendleri Avrupa’nın geçirdiği evrelerle karşılaştırmaya karar verdik. Ne de olsa Avrupa ülkeleri arasında cinsiyet temelli farklılıkların giderilmesi de ancak çok yakın bir geçmişte mümkün oldu.

“Bağımsızlığımıza son derece büyük önem veriyoruz. 11 yıldır bu çizgimizden, yani çoksesli bir platform sağlama hedefimizden sapmadık.”

Edindiğimiz kanaat: Türkiye’de sosyoekonomik ve demokratik gelişim sağlandıkça kadın hakları ve kadının toplumsal rolü de İspanya gibi ülkelerin izinden gidecek. Ortalama evlilik yaşındaki artış, görücü usulü evliliklerin oranının azalması, kadın başına düşen çocuk sayısında düşme, kızların eğitim almasındaki iyileşme gibi konularda Türkiye’nin “Avrupalılaştığını” gözlemledik. Siyasi reformlar da o yıllarda olumlu yönde ilerliyordu. 2002-2006 arasında medeni kanun, ceza kanunu gibi düzenlemelerde kadınlara eşitlik yönünde çok önemli mesafe katedilmişti. İlgili konularda artan farkındalık ve uygulamalarda iyileşme gözlemleniyordu. Avrupalı hedef kitemize, “Türkiye’nin Müslüman kimliği veya bulunduğu coğrafyaya hakim kültür, kadınların özgürleşmesinin önünde engel değil” dedik.

Raporunuz ikna edici miydi? Nasıl karşılandı?

Avrupa basınında raporumuzun alıntıları oldukça geniş yer aldı. Çalışma, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılmasına sıcak bakan çevreler için olumlu argümanlar sundu.

Ama raporumuzda Türkiye’nin gidişatını sorgulayan unsurlar da vardı. Kadın istihdamı Türkiye oranlarında son derece düşük. Bunun yapısal, demografik bazı sebepleri var. Ama geleneksel değerler ve siyaset de rol oynuyor. Türkiye’de her yıl 1 milyon genç işgücüne katılıyor. Bütün bu nüfusu istihdam ederken bir taraftan da kadınları iş dünyasına girmesi ciddi bir ekonomik büyüme gerektiriyor. Kadınların işgücüne katılımını zorlaştıran bir unsur da Türkiye’de çocuk ve yaşlıların bakımı için devlet desteğinin ve kurumlarının yetersizliği. Birçok ülkede, kadınlar, yapısal ekonomik değişimlerden doğan işgücü ihtiyacı dolayısıyla ekonomik hayatın içine çekildi. Bu ülkelerde devlet de, çalışan kadınlara yönelik mevzuat ve kurumsal

“[E]konomiye katılım tüm hakları etkiliyor. Kendi ayakları üzerinde duramayacak bir kadının baskıya ve şiddete karşı da haklarını kullanması zorlaşıyor.”

desteği artan ihtiyaç doğrultusunda arttırdı. Toplumsal değerler de bu süreçte dönüştü. Türkiye’de genel anlamda henüz bunu gözlemlemiyoruz. Fakat, Türkiye ekonomik alandaki hedeflerine ulaşmak istiyorsa, kadınların işgücüne katılımında ciddi bir artış gerekecek. Muhafazakarlık bu süreci nasıl etkileyecek, veya bundan nasıl etkilenecek, henüz belli değil. ESI raporu, olumlu yönleri gösterdiği gibi gidişatı sorgulayan argümanlar da ortaya koyduğu için ikna edici oldu.

Tarım da, kırsalda kadın daha çok çalışıyor ama resmi bir iş kaydı yok.

Evet ama Türkiye’de çalışma yaşındaki kadınların sadece % 25-28 gibi bir oranı çalışıyor dediğimde bu kırsaldaki kadınları da içeren bir oran. Hatta kırsalda kadınların çalışma oranı daha yüksek. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de tarıma dayalı ekonomiden sanayi ve hizmet sektörüne dayalı ekonomiye geçişte, şehirleşme sürecinde, kadınların çalışma oranı bir anda düştü. Kırsalda, tarlada, hayvanlara bakarak aile geçimine katkıda bulunan kadınlar, şehir hayatına geçince ev kadını oluyor. Hem kadınların vasıflı iş gücü için donanım eksiklikleri oluyor, hem de şehir hayatının yabancılaştırıcı unsurları karşısında kadını evde “muhafaza” etme gayreti artabiliyor. Ancak, Avrupa ülkeleri örneğinde durum şu: bir sonraki nesil kadınları donanım edinmiş oluyor, ve özellikle ekonominin orta gelir seviyesine geçişte büyüyen hizmet sektörüne katılımları artıyor. Türkiye, Avrupa modelini takip ederse kadınların eğitim oranı yükseldikçe, ekonomide işgücüne ihtiyaç arttıkça, kadınların işgücüne katılım oranının artması ve devlet kurumlarının da bu doğrultuda hizmet vermesi muhtemel. Ama, dediğim gibi, muhafazakar yaklaşımlar, bu modernleşme trendine engel olacak mı, göreceğiz. Son olarak belirtmeliyim ki, ekonomiye katılım tüm hakları etkiliyor. Kendi ayakları üzerinde duramayacak bir kadının baskıya ve şiddete karşı da haklarını kullanması zorlaşıyor.

LGBT konusunda Türkiye, Avrupa’yla, Amerika’yla veya dünyanın diğer devletleri ile kıyasladığımızda ne durumda?

Bu sene TPQ’nun Kış 2013 sayısı LGBT ve Kadın Hakları üzerine idi. LGBT özgürlükleri ve hakları Batı dünyasında temel bir insan hakları meselesi olarak ele alınıyor. Özellikle, son on yılda gelişmiş ülkelerde, LGBT bireylerin özgürlük ve hakları alanında çok ilerleme kaydedildi. Türkiye’nin yasal alanda ayrımcılık,

toplum nezdinde homofobi ve buna bağlı şiddet ile mücadele noktalarında Batı ile arası açılıyor. Türkiye’de önemli siyasi figürler hâlâ eşcinselliği bir hastalık olarak nitelendirebiliyor. Gey kimliğinden ötürü insanlar işlerini kaybedebiliyor. Ancak yine bu son 10 yılda LGBT haklarına odaklı sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıktığını ve belirli talepler dile getirdiğini görüyoruz. Anayasada sıralanan “Ayrımcılık yapılmayacak zeminler” arasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin eklenmesi şeklinde çok net bir talep dile getiriyorlar mesela. Ayrıca, bu bir AB’ye

“AB, Türkiye’yi bazı objektif kıstaslara göre değerlendirmeli. Beklentimiz standartların Türkiye için düşürülmesi değil, ama, Türkiye’ye o standartlara eriştiği takdirde adil davranılması.”

uyum şartı. Fakat bu meselede bile Ankara’dan yeterli siyasi irade sergilenmedi. Halbuki Avrupa Birliği’nin ilerleme raporlarında bu konuya ayrılan paragraflar var. Yapılması gereken hukuki değişiklikler ve uygulama sorunları net olarak yazılıyor. Sadece AB değil dünyadaki çeşitli insan hakları kuruluşları da Türkiye’deki LGBT sorunları hakkında rapor yayınlıyor. “Gökkuşuğu Haritası” adında bir sıralama var, LGBT özgürlük ve haklarına yönelik atılan adımlar üzerinden ülkelere puan veriyor. Türkiye’nin statüsü -3. Mesela, Almaya +20, Rusya -4.5, Bulgaristan +6.

Türkiye’nin Avrupa Birliğine gidişini nasıl görüyorsunuz? Bir dönem Türk halkı AB’ye girme hevesi içindeydi son 5-6 sene üzerinde sanki o kadarda önemli değilmiş gibi. AB’nin ve Türkiye’nin tutumunu nasıl buluyorsunuz?

Türkiye’nin AB yolunda ilerlemesinin kesilmesinde iki tarafın da rolü oldu. Avrupa’da Türkiye üyeliğine karşı olan kesimler Türkleri demoralize etti. Bazı AB ülkelerinin kamuoyu yoklamalarına baktığınızda Türkiye üyeliğine karşıtlık yüksek. Fransa ve Avusturya gibi genişlemeye onay vermek için referandum yapacak ülkelerde, bu boyutta bir Türkiye karşıtlığı olması Türkiye’de “ne yapsak üye olamayız” görüşünü kuvvetlendirdi. Böyle düşününce de hükümetin reform sürecini aksatması doğal karşılanıyor, iktidar üzerindeki reform baskısı azalıyor. AB, Türkiye’yi bazı objektif kıstaslara göre değerlendirmeli. Beklentimiz standartların Türkiye için düşürülmesi değil, ama, Türkiye’ye o standartlara eriştiği takdirde adil davranılması.

Bu noktada şunu da sormak istiyorum Dünya Gezi’ye nasıl bakıyor?

Gezi parkı protestoları Avrupa içinde bazı kesimlerin Türkiye halkının demokrasi taleplerini farketmesine vesile oldu. Halinden memnun, Orta doğululaşmaya

hevesli, demokratik talepleri yoğun olmayan bir Türkiye imajı ortadan kalktı. Fakat, Türkiye hükûmetine yönelik görüşler sertleşti. Yurtdışından bakıldığında, halkın azımsanamayacak bir kesiminin taleplerini karşılayacak siyasi bir aktör, bir parti, veya bir mekanizma olmadığı görüşü de hakim.

Kutuplaşma olduğu sizce doğrumu?

Kutuplaşma var. Ama bunun aşılabileceğine dair işaretler de belirdi. Gezi’de farklı çevrelerden, dünya görüşlerinden, yaşam tarzlarından insanların aslında birbirine kavuşma ve uzlaşma arzusunu da gördük. Bu kutuplaşmalardan sıkılmış bir kesim varlığını hissettirdi. Ama Başbakanın kutuplaştırmayı arttırma, kendi siyasi amaçları için kullanma yolunu seçtiğini de gözlemledik. Kutuplaşmalar derinleşebilir de.

Eylemlerin ardından bir takım bildirimler yayınlanmaya ve açıklamalar yapılmaya başlandı. “Ne olacak acaba?” sorusunu o insanlar da aramaya başladı mı? Dünyada böyle başlayıp siyasi karşılığını bulan bir eylem var mı?

Sovyet çöküşünden önceki halk hareketlerinin birçoğu çevre odaklıydı – sonra başka siyasi talepler de dillendirdiler. Çevre, rejime saldırı olarak nitelendirilmeyen, insanları biraraya getirebilen bir mevzu idi. Gerçi, çevre dışındaki siyasi talepler savunmaya geçmeye çalışırken bu hareketler bölündü. Türkiye’deki direnişi ayrıca Arap Baharına benzetenler, Occupy Wall Street ile karşılaştıranlar da oldu. Bunların hepsi ile benzerlikler taşınmasına rağmen farklı bir şey yaşadık biz.

Ne olacak sorusuna gelince, seçim barajı % 10 olduğu sürece siyasete girmek isteyebilecek şahıslar, bundan uzak duruyor. İş dünyası önemli. Son 10 yılda sorunlarına rağmen var olan düzenin istikrarından dolayı ve de muhattap olduğu baskılardan dolayı iş dünyası genelde sesini çıkarmadı. Bu alanda taşlar yerinden oynarsa farklı dinamikler ortaya çıkabilir. Muhalefet partilerinin stratejileri de önemli olacak. Yerel seçimler gezi parkının etkilerinin ilk testi olacak diyebiliriz.

Gezi hareketlerini yarattığı argümanı ya da kavramı da göz önünde bulundurarak geçmiş 10 yılı konuştuk, gelecek 10 yıl Türkiye’sine dünyadan baktığımızda kişisel görüşünüz nedir?

Türkiye, 2023 için çeşitli ekonomik hedefler belirledi. Bu hedeflere erişim için devlet kurumlarının etkin işleyişi, eğitim sisteminin yenilenmesi, kadınların iş gücüne katılımı, istikrar ve özgürlük düzeyi gibi faktörler önemli. Bunların hepsi aslında birbirisiyle bağlantılı. Avrupa’ya kenetlenmemiz bu alanları bütüncül olarak düzene koymamızı sağlıyor(du). Özgürlüklerin baskı altına alınması toplumun yaratıcılığını kısıtlar, turizmi olumsuz etkiler, Batı ile ilişkilerimizi bozar. Avrupa’dan gelen dış

yatırımın önemli bir kısmı Türkiye'nin Batı'ya entegrasyonunu varsayarak geliyor. Batı ile iş ortaklıklarından sadece para değil teknoloji ve yönetim modelleri de geliyor. Kısaca, Türkiye'nin hedeflerine ulaşım ulaşmayacağını değerlendirirken insan haklarını ekonomiden ayırmak mümkün değil.

Hükümetin bölgede bazı ülkeleri karşısına almış olması da önümüzdeki süreçte zorluk yaratabilir. Özellikle 2009-2011 arasında Rusya, İran, Suriye gibi ülkelere fazlaca yakınlaşan AKP, son 2 yıldır buralardaki rejimleri karşısına alıyor. Ayrıca, Türkiye'nin Ortadoğu'da Müslüman Kardeşler lehine taraf tuttuğu algısı oluşunca Müslüman Kardeşler ile rekabet eden aktörler Türkiye'nin etkisini azaltmaya yöneldi. Hükümet'in Avrupa'ya karşı sert söylemleri ve eleştiriye tepkisi bu blokta Türkiye'nin bazı dostlarında güven kaybına sebep oldu. Bir süredir, Ankara, İsrail ile de arasını iyice açtı. Türkiye'nin aynı anda bu kadar çok cephe açma lüksü yok. 2023 hedeflerine ulaşması için ülkenin liderlerinin hangi uluslararası güçleri ne zaman ve ne uğruna karşısına alabileceğini doğru değerlendirmesi önemli.

“[Türkiye] Doğu ile ilişkilerini derinleştirirken bu bölgenin rüzgarına kapılırsa, unutmamak lazım ki o rüzgarın ters akımında Türkiye'yi aşağı çekebilecek unsurlar da var.”

Kariyerinizde özellikle gündeminizde olan bölge, kavram veya konu nedir?

Benim 15 yıl önce daha kariyerimin başında özellikle odaklanmış olduğum bölge Kafkasya. Kafkasya ile ilişkilerimiz çok boyutlu ve karmaşık. İç ve dış politika içiçe, kimlik ve jeostratejik unsurlar etkileşimde. Azerbaycan hem Türki bir cumhuriyet hem de Türkiye'nin enerji alanında hedeflerine ulaşması için kritik önemde bir ülke. İki ülke halkı arasında duygusal bir bağ da var. Ermenistan çok farklı bir vak'a: Ankara'nın 3 alanda siyaset geliştirmesi gerekiyor: Erivan ile ikili ilişkiler, kendi Ermeni kökenli vatandaşları ile demokrasi bağlamında açılım, ve 3. ülkelerdeki Ermeni lobileri ile temas. Gürcistan'a gelince, bu ülke nispeten Batı dünyasına kenetlenmiş, Rusya'nın baskısından kendini korumaya odaklanmış bir ülke.

Bölgede, Türkiye, Rusya ile rekabet ediyor. Rusya'nın duruşu ise gitgide daha fazla Batı'ya karşı. Moskova'da insan hakları çalışmalarını Batı komplosu olarak nitelendirme, stratejik gücünü Batı'ya meydan okumak için kullanma temayülleri gözlemliyoruz. LGBT haklarını Avrupa'nın yozlaştırıcı etkisi olarak nitelendirme ve bölgesine bu bakışı yayma girişimleri de var. Türkiye, o rüzgara mı kapılacak yoksa

Avrupa'nın yolundan mı gidecek? Ortadoğu'da kırılan fay hatları, Türkiye'nin iç ve dış politikalarını hangi doğrultuda uyarlamasına yol açacak? Biz de, bu çerçevede TPQ'nun İlkbahar 2013 sayısında Türkiye'nin medeniyet seçimi sorunsalını tartışmaya açtık.

Artık Avrupa dediğimiz zaman sadece Fransa'dan Almanya'dan bahsetmiyoruz. Doğu Avrupa'dan, Baltık ülkelerinden de bahsediyoruz. Bir yandan kendi içimizde kutuplaşıyoruz, bir yandan da bölgemizdeki kutuplaşmanın çizgileri belirginleşiyor. Türkiye'nin önünde önemli bir seçim var.

Batı ve Doğu arasında Türkiye'nin seçimleri bölgeye etki edecek diyorsunuz...

Türkiye olmak da kolay değil. Batı ve Doğu'yu beraber idare etmesi lazım. Doğu olarak nitelendirilen bölgeyle ilişkilerinin derinleşmesi, Ankara'ya dünya nezdinde önem kazandırıyor. Türkiye, bu bölgeleri olumlu yönde etkileyip geleceğe taşıma potansiyeline sahip. Bu potansiyeli kullanması hem Türkiye'ye, hem bölgeye, hem de Batı'ya katma değer. Öte yandan, Doğu ile ilişkilerini derinleştirirken bu bölgenin rüzgarına kapılırsa, unutmamak lazım ki o rüzgarın ters akımında Türkiye'yi aşağı çekebilecek unsurlar da var.

Eğer, Türkiye kendi içindeki çeşitliliği kucaklayamazsa komşularıyla da ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturtamaz. Batı ile de bütünleşemez. İktidarın, Kürtler, başörtülü kadınlar, gayrimüslimler gibi kesimlerin özgürlüklerini arttırmaya yönelik girişimleri olumlu olmakla beraber, halen yarım kalmış durumda. Ayrıca özgürlükçü yaklaşımın gereklerini “kendisinden” görmediği başka kesimler için yerine getirilmediği takdirde Türkiye'nin geleceğine köstek olur. Gezi Parkı önemli ölçüde böyle bir gidişat görenlerin tepkisiydi.

Türkiye'nin Doğuyla olan akrabalık bağıni koparmadan, Balkanlarla olan bağıni da katarak, Batı'ya doğru yürümesi zor mu?

Tam tersi bence Türkiye'nin Batı'nın demokrasi, yönetim ve kalkınma kalıplarına uyumu komşularımıza da rol modeli olmamız anlamına geliyor. Gürcistan'da mesela “batıya endeksli bir Türkiye'yi bölgede lider olarak isteriz” diyorlar. Azerbaycan seçimini bu derece netleştirmemiş bir ülke olsa da hem iktidar hem de muhalefet içinde Batı'ya entegrasyona hevesli olanlar ve bunun yolunun Türkiye'den geçtiğinin düşünen önemli bir kesim Azerbaycanlı var. İç ve dış politikamız önemli bir etkileşim içinde yürüyor. Kürt sorununda da bu etkileşimi çok bariz görüyoruz. Eğer iç politikada demokratikleşme yolunda istikrarlı bir şekilde ilerleyemezsek dış politikada amacımıza ulaşmamız da zor.

Kemalist yapının dışında başka bir yapı ile bunu başarmak mümkün mü?

Türkiye “Kemalist” denen kimlikten çıkıp başka bir kimliğe bürünecek ama o kimliğin ne olacağı konusunda soru işareti var. Türkiye’nin bu hem azınlıklara yönelik siyasetine hem de din-devlet ilişkisine bağlı. Kendi kimliğini oturtmaya çalışırken, bölgede lider de olmaya çalışmak yaşadığımız dönemi son derece önemli kılıyor. Bir anlamda, bu iki büyük arayış aynı zamana denk geldi. Türkiye’ye, yaşadığı çok boyutlu değişimlerin hem içeride hem de dışarıda yarattığı endişeleri anlayan, idare eden, güven sarsmadan yöneten bir liderlik lazım.

Bölgedeki bu krizler doğru yönetilip doğru planlanırsa avantaja dönebilir diyorsunuz?

Kesinlikle. Türkiye’nin şu anda yapacağı seçimler hem bölgesel rolünü hem de küresel konumunu etkileyecek. İçerideki kimlik karmaşasından dolayı jeostratejik fırsatları kaçırma riski de var, jeostratejik mücadelelerden dolayı iç barış sağlama girişimlerinin raydan çıkma riski de. Açıkçası, hem risk hem de kâr potansiyeli yüksek bir dönemdeyiz.